

dan daha az rivayette bulunanlar olmak üzere dört gruba ayrılmıştır. Eserin bir nüshası Süleymaniye Kütüphanesi'nde kayıtlıdır (Ayasofya, nr. 2961, vr. 93-113). 3. *Naẓmü'l-kanâ'a fi men revâ li-(le-hû) ehli'l-cemâ'a. Kütüb-i Sitte*'de rivayeti bulunan muhaddislerle ilgili manzum bir eser olup bir nüshası İrlanda'da Chester Beatty Library'de bulunmaktadır (nr. 3458). 4. *el-Kifâye fi'htişâri (fi naẓ-mi)'n-Nihâye*. Müellifin, İbnü'l-Esir'in *en-Nihâye fi ğaribi'l-hadîs*'ini kısaltarak nazma çevirdiği iki ciltlik bir çalışmasıdır (Brockelmann, GAL, I, 439). İbn Berdis'in bunlardan başka *Buğyetü'l-erib fi'htişâri'l-Tehzîb* ile (Mizzî'nin *Tehzîbü'l-Kemâl*'inin muhtasarı) *Vesiletü'l-müte-laffiz ilâ Kifâyeti'l-mütehafliz* (Kâdî Şehâbeddin Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed el-Hûyî'nin *Kifâyetü'l-mütehafliz fi'l-luğa* adlı eserinin manzum şekli) adlı eserleri kaynaklarda zikredilmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Kâdî Şühbe, *Tabakâtü's-Şâfi'iyye*, IV, 110; İbn Hacer, *ed-Dürerü'l-kâmine*, I, 378; *Keşfü'z-zunûn*, II, 1500, 2010; İbnü'l-İmâd, *Şezerât*, VI, 287; *Hediyetü'l-ârifîn*, I, 214; Brockelmann, GAL, I, 439; *Suppl.*, II, 30, 46, 68; Kehhâle, *Mu'cemü'l-mü'ellifîn*, II, 290; Hasan Nasrullah, *Târîhu Ba'lebek*, Beyrut, ts., II, 56-57; Sezgin, GAS, I, 142; Selâhaddin el-Müneccid, *Mu'cemü'l-mü'errihine'd-Dimaşkiyyîn*, Beyrut 1978, s. 214; Zirikî, *el-A'lâm* (Fethullah), I, 324; Ketânî, *er-Risâletü'l-müstetrafe* (Özbek), s. 247, 293; Ebû'l-Feth Hekîmyân, "İbn Berdis", *DMBİ*, III, 100.

ABDÜLKADİR ŞENEL

İBN BERHÂN

(ابن برهان)

Ebû'l-Feth Ahmed b. Âlî
b. Muhammed el-Bağdâdî
(ö. 518/1124)

Şâfiî fakihî.

Şevval 479'da (Ocak 1087) Bağdat'ta doğdu. Babasının dedesi Berhân'a nisbetle İbn Berhân, babasının mesleğine nisbetle İbnü'l-Hammâmî diye tanındı. Önce Ebû'l-Vefâ İbn Akîl'den Hanbelî fikhî tahsil etmeye başladı. Ancak nasların te'vil edilebileceği görüşünü benimsemesi, istinbat hususunda esnek davranıp nasların zâhirine fazla bağlı kalmaması, sempati duyduğu bazı Mu'tezile âlimlerinin meclislerine katılması gibi hususlar sebebiyle hocasına diğer Hanbelî âlimleri tarafından yöneltilen şiddetli eleştirilere tahammül edemeyerek Şâfiî mezhebine geçti. Mezhep değiştirdiği için daha sonra Hanbelî hukukçusu İbnü'l-Cevzî

kendisine İbn Terkân (dönek) lakabını takı. İbn Berhân Bağdat'ta Gazzâlî, Kaffâl eş-Şâfiî, Kiyâ el-Herrâsî gibi Şâfiî âlimlerinden fikhî; Ebû Abdullah Hüseyin b. Ahmed en-Niâfî, Ebû'l-Hattâb İbnü'l-Batır, Ebû Tâhir Ahmed b. Hüseyin el-Kerhî ve Ali b. Hüseyin el-Bezzâz'dan hadis dersi aldı. Ebû Tâlib Hüseyin b. Muhammed ez-Zeynebî'den *Şahîh-i Buğârî*'yi ve *Şahîh-i Müslim*'i okudu.

Şâfiî âlimlerinden büyük itibar gören İbn Berhân Nizâmiye Medresesi'ne müderris tayin edildi. Bir ay sonra azledildiği bu göreve ikinci tayini de sadece bir gün sürdü. Bağdat'ta büyük bir talebe grubuna çeşitli alanlarda ders verdi. Yetiştirdiği talebeler arasında İbn Ebû Asrûn, İbn Ebû's-Serî ve Ebû'l-Hasan Sâinüddin İbn Asâkir gibi âlimler bulunmaktadır. İbn Berhân 18 Cemâziyelevvel 518 (3 Temmuz 1124) tarihinde Bağdat'ta vefat etti. Kabri Bâbü İbrîz'dedir.

Mezhep taassubuna düşmeyen İbn Berhân bazı konularda Şâfiîler'in görüşlerinden ayrılmış (meselâ bk. İbnü'n-Neccâr el-Fütûhî, II, 461, 462; III, 532, 571), hatta avamın dahi belli bir mezhebi bütünüyle taklit etmesinin gerekli olmadığını savunmuştur. Ayrıca hocası İbn Akîl'in görüşlerinin tesirinden de kurtulamamıştır. Bağdat'taki Mu'tezile âlimlerine yakınlığı, onların görüşleriyle ilgili olarak sonraki ulemânın faydalanacağı güvenilir nakillerde bulunmasını sağlamıştır.

Güçlü bir hâfıza ve keskin bir zekâyâ sahip olduğu belirtilen İbn Berhân özellikle fikhî, fikhî usulü ve hilâfiyat konularında ilim sahibiydi. Bununla beraber muhtemelen fikhî usulü çalışmalarının ağırlık kazandığı bir dönemde yetiştiği için bilinen eserlerinin hepsini bu alanda vermiştir. Süyûtî'nin Arap diline dair *el-Müzhir fi'ulûmi'l-luğa ve envâih* adlı eserinde zaman zaman görüşlerine atıfta bulunması İbn Berhân'ın Arap diline hâkimiyetini göstermektedir.

Eserleri. 1. *el-Vüşûl ile'l-uşûl*. Günü-müze ulaştığı bilinen tek eseri olup Abdülhamîd Ali Ebû Züneyd tarafından tenkitli neşri yapılmıştır (I-II, Riyad 1403/1983). Kâtib Çelebi, muhtemelen bu eserin yine İbn Berhân'a ait *el-Vecîz*'in bir muhtasarı olduğunu söylemektedir (*Keşfü'z-zunûn*, II, 2014). Ancak İbn Berhân, *el-Vüşûl*'ün başında eserinin fikhî usulü sahasında yaptığı muhtasar bir çalışma olduğunu belirtmektedir. Bu ifadeden *el-Vüşûl*'ün başka bir kitabın muhtasarı değil müstakil bir eser olduğu anlaşılmaktadır. Müellif bu eserde Ebû İshak el-İsferâ-

yînî, İmâmü'l-Haremeyn el-Cüveynî ve Bâkullânî gibi usulcülerin bazı görüşlerini eleştirirken (meselâ bk. I, 78, 94-95, 135-136) Şâfiî usulcülerinin çeşitli konularda ileri sürdükleri delilleri de isabetsiz ve yetersiz bulmuş, bunların yerine daha güçlü deliller ortaya koymaya çalışmıştır. 2. *el-Vecîz*. Daha sonraki usulcüler tarafından çokça ictibasta bulunulmasından hareketle (meselâ bk. İsnevî, *Nihâyetü's-sûl*, I, 40, 314; II, 47, 91, 102, 184, 239, 245; İbnü'n-Neccâr el-Fütûhî, II, 175, 276; Şevkânî, s. 81, 87, 145, 175, 182, 186, 209, 242, 271, 275) en meşhur eserinin bu kitap olduğu söylenebilir. 3. *el-Evsaft*. Bu eser de kendisinden yapılan nakillerin çokluğu bakımından *el-Vecîz* kadar önemli görünmektedir. Şehâbeddin el-Karâfî, İbn Berhân'ın Hz. Peygamber döneminde de icmânın gerçekleşebileceği görüşünde olduğunu bu eserinden naklen söylemektedir (*Şerhu Tenkihi'l-fuşûl*, s. 315; eserden yapılan diğer alıntılar için bk. İsnevî, *Nihâyetü's-sûl*, II, 245; İbnü'n-Neccâr el-Fütûhî, II, 175; IV, 567; Şevkânî, s. 87, 130, 135, 136, 165, 188, 190, 195, 246). 4. *et-Ta'cîz*. Kaynaklarda adı geçmemekle birlikte İsnevî'nin *Nihâyetü's-sûl*'de yaptığı alıntıdan (I, 430) müellifin bu isimde bir eseri olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca *el-Basît ve el-Vasîf* adlı eserlerinden söz edilmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Berhân, *el-Vüşûl ile'l-uşûl* (nşr. Abdülhamîd Ali Ebû Züneyd), Riyad 1403/1983, neşreden girişi, I, 9-42; İbnü'l-Cevzî, *el-Muntaẓam*, IX, 250-251; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, X, 625; Ahmed b. Aybek ed-Dimyâtî, *el-Müstefâd min Zeyli Târîhi Bağdâd* (nşr. Kayser Ebû Ferâh, *Târîhu Bağdâd*, IX içinde), Haydarâbâd 1978, s. 62; İbn Hallikân, *Vefeyât*, I, 99; Karâfî, *Şerhu Tenkihi'l-fuşûl* (nşr. Tâhâ Abdürraûf Sa'd), Kahire 1393, s. 315; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, XIX, 456-457; Safedî, *el-Vâfi*, VII, 207-208; Yâfiî, *Mir'âtü'l-cenân*, Beyrut 1984, III, 225; Sübkî, *Tabakât*, VI, 30-31; İsnevî, *Tabakâtü's-Şâfi'iyye*, I, 207-208; a.mlf., *Nihâyetü's-sûl* (Bedahşî, *Menâhicü'l-ukûl* içinde), Beyrut 1405/1984, I, 40, 314, 430; II, 47, 91, 102, 184, 239, 245; İbn Kesir, *el-Bidâye*, XII, 194, 196-197; İbn Kâdî Şühbe, *Tabakâtü's-Şâfi'iyye*, I, 279-280; Süyûtî, *el-Müzhir*, I, 20, 61, 298, 364; İbnü'n-Neccâr el-Fütûhî, *Şerhu'l-Kevekebi'l-münir* (nşr. Muhammed ez-Zühaylî - Neẓih Hammâd), Dimaşk 1400/1980, II, 175, 276, 461, 462; III, 532, 571; IV, 567; Hüseyinî, *Tabakâtü's-Şâfi'iyye*, s. 201; *Keşfü'z-zunûn*, I, 201; II, 2001, 2014; Şevkânî, *Irşadü'l-fuḥûl*, Kahire 1356, s. 81, 87, 130, 135, 136, 145, 165, 175, 182, 186, 188, 190, 195, 209, 242, 246, 271, 275; Hânsârî, *Ravzâtü'l-cennât*, I, 257; Tebrizî, *Reyhânetü'l-edeb*, Tebriz, ts. (Çâphâne-i Şafak), VII, 410; Kâzım Müsevî Bücnürdî, "İbn Berhân", *DMBİ*, III, 102-103.

H. YUNUS APAYDIN